

”SI MER, TAL SOM REGN”¹ av Anne-Mette Stabel

Tidsskriftet Steinerskolen, Oslo, nr. 2/2008

- I oppstyret rundt PISA-undersøkelsene og kompetansemål er det fort at andre og like viktige aspekter ved skolevirksomheten taper, skriver Anne-Mette Stabel: – Gjennom fortelling, samtale og oppgaver utfordres elevene til selv å søke kunnskap, se sammenhenger og helhet. I denne artikkelen gir hun en generell innføring i fortellerkunstens metodiske plass i steinerskolene.

Om dagens skoledebatt

Skole og utdanning har vært et hett tema denne våren; i media, i politiske organer, på høyskolene som utdanner lærere, på lærerværelsene og rundt kjøkkenbordet i mange hjem. Alle har et forhold til skolen; alle er eller har vært elev, er eller har vært foreldre eller besteforeldre til skolebarn. Diskusjonene har handlet om spriket mellom ambisiøse mål og trange budsjetter, om kunnskapsløft og kunnskapsløshet og om lærerens mange oppgaver og rammene for læring. Får alle elever mulighet til læring og utvikling? Klarer skolen i vårt flerkulturelle samfunn å gi alle elever opplevelse av likeverd?

Av mange betraktes skolen som samfunnets viktigste instrument for utforming av framtidens samfunn. Diskusjonen om skolens oppgave i samfunnet, er blitt ført lenge. For eksempel uttalte biskop J. C. Heuch i en debatt med Johan Sverdrup i 1885: *I enhver Kulturkamp vil det være om Skolen, at Hovedslaget kommer til at staa. Thi det er gjennom Skolen, at en Kulturretning gjennemtrænger den hele Slægt og gjennom de oppvoxende Generationer bereder sig en Fremtid hos Folket*² Da resultatene fra den siste Pisa-undersøkelsen³ ble offentliggjort i slutten av november i fjor og det viste seg at norske elever scoret dårlig i målbare grunnleggende ferdigheter, førte det til stor bekymring hos mange politikere og skolefolk, og debatten ble enda mer intens. Statsminister Jens Stoltenberg sa i sin nyttårstale at regjeringen har ansvar for å forbedre dagens skole: *” Vi vil invitere foreldre og skolens folk over hele landet til samtaler. Men fremfor alt vil vi styrke innsatsen i skolen. Vi vil forbedre leseopplæringen, sørge for bedre lærerutdanning og at flere lærere får etter- og videreutdanning*”.⁴ Men hvordan vil framtidens skole bli, hvilke kunnskaper og ferdigheter skal elevene tilegne seg og hvordan? Er det riktig å satse så sterkt på innlæring av målbare kunnskaper? Vil neste generasjon erverve seg de kvalifikasjoner som de trenger for å løse morgendagens utfordringer?

---

¹Blixen, K: 2002, Den afrikanske farm, s. 225

²Eidsvåg, I; 2004, Menneske først! s. 9.

³ Utdanningsdirektoratet, 2007: PISA 2006: Svakere resultater i alle fag

⁴ Stoltenberg, J; 2008, Statsministerens tale, Arbeiderpartiets nettside.

Et kjærlighetsfylt forhold til verden

Alle er enige om at det er viktig at barn og unge skal lære å lese, skrive, regne og bruke IKT. Men det finnes mange andre livsviktige aspekter ved oppdragelse og skolevirksomhet som lett taper i alt oppstyret rundt resultatene fra Pisa-undersøkelsen. Det er de kvalitative sidene ved oppdragelse og dannelse som ikke er så lett å måle, men som har avgjørende betydning både for den enkelte og for samfunnet. Og for framtiden. For lærere er det en stor oppgave å hjelpe barn og ungdom til å utvikle et kjærlighetsfylt forhold til verden. Gjennom skoleårene er det viktig at barn og unge får mulighet til å vise interesse og omsorg for alt som finnes i verden; mennesker, dyr, planter og selve Moder Jord. De utfordringer menneskeheten står overfor i dag, viser at dette er nødvendig. Ut fra en slik grunnholdning, er det et mål at barn og unge skal utvikle seg til frie, tenkende og etisk handlende mennesker. Mennesker som er i stand til å tenke nytt og søke løsninger på dagens og morgendagens utfordringer. Det finnes ikke en metode som alene, raskt og entydig gir slike resultater. Men det finnes en arbeidsmåte som jeg tror i stor grad skaper mulighetene for at disse kvalitetene kan utvikles hos elevene og som samtidig ivaretar læring av lesing, skriving og regning. Det er fortellerkunst. Jeg skal i det følgende gi en beskrivelse av hvordan og hvorfor fortellerkunst er et så betydningsfullt fag. Jeg tar utgangspunkt i mine erfaringer som lærer og i steinerskolens læreplan.

Fortellerkunst i steinerskolens læreplan

Steinerskolens læreplan er utviklingsdidaktisk⁵. Det betyr at begrunnelsen for fag og metoder på de enkelte klassetrinn er utformet ut fra kunnskap om barnets utvikling. Steinerskolens læreplan er også en *fortellingsbasert* læreplan. Helt fra opprettelsen av den første Steinerskolen, har lærerens muntlige formidling hatt en stor plass i undervisningen. I læreplanen er det for hvert klassetrinn gitt forslag til sentrale emner og fortellinger som kan fortelles, men læreplanen gir samtidig den enkelte lærer stor grad av frihet til selv å velge hvilke fortellinger og hvilket undervisningsstoff som hun ønsker å fortelle i sin klasse. Fortellingene endrer form og innhold i løpet av de 12 skoleårene, men borte blir de aldri. I de første skoleårene er det de store fortellingene i form av eventyr, legender, sagn og myter som er det mest sentrale fortellerstoffet. Etter hvert endres fortellingene til å bli mer virkelighetsnære, elevene får høre fortellinger om dyr og planter og deres levemåte og menneskenes historie, ofte i form av biografier. Også på de høyere klassetrinn, i ungdomsskolen og på videregående trinn, er lærerens levende, muntlige formidling et sentralt element i undervisningen, i alle fag. Lærerens oppgave i de øverste klassene, er i stor grad å vekke engasjement for spørsmål og problemstillinger som finnes innenfor ulike fagområder og motivere elevene til videre arbeid. Gjennom fortelling, samtale og oppgaver utfordres elevene til selv å søke kunnskap, se sammenhenger og helhet.

Steinerskolens læreplan beveger seg også når det gjelder fortellingene fra det enkle og billedlige til det mer komplekse og etter hvert abstrakte og idèmessige. Eventyrene og mytene formidler i store bilder beretninger om menneskets utvikling og selve verdens tilblivelse. Dette utgjør en klangbunn for det undervisningsstoffet som elevene møter på ungdomstrinnet og på videregående trinn, for

---

⁵ Mathisen, A, 2007, Læreplanens grunnideer og steinerpedagogisk praksis, s. 6.

eksempel i historie og økologi. At jorden er en levende organisme⁶, er lettere å forstå når man kjenner bildene fra skapelsesmytene som også formidler dette. Elevene bærer med seg en følelsesmessig tilknytning til stoffet som er et verdifullt supplement når de er modne til også å erverve seg en mer vitenskapelig forståelse av tilværelsen. En forståelse som er helt nødvendig, men som uten et følelsesmessig engasjement, kan bli ensidig og kjølig. Jeg tror at elever som har både et følelsesmessig engasjement og en klar forståelse av kompliserte sammenhenger, også vil kunne handle etisk i forhold til natur og samfunn.

Læring på mange plan

Å lytte til en god fortelling, har stor verdi i seg selv. Den som forteller og de som lytter, danner et felleskap, de **hører** noe sammen og de hører derfor **sammen**.⁷ Det er en viktig erfaring. Den gir glede. Muntlig fortelling er den eldste form for overføring av kunnskap, verdier og holdninger. Når fortellinger benyttes i undervisningen, rommer denne måten å undervise på alle disse aspektene, men i tillegg danner fortellingene også utgangspunkt for videre arbeid, både kunstnerisk og teoretisk. Ved å benytte fortelling som metode kan læreren på ulike måter, avhengig av elevenes alder, vekke undring og nysgjerrighet, lyst til å lære og gleden over å arbeide. Derfor søker læreren å forme sin undervisning slik at alle disse sidene hos elevene blir utfordret. Bruken av fortellinger muliggjør at barnets følelser, tanker og vilje blir berørt. Vi vet alle at når vi hører en godt fortalt fortelling og ser det hele for vårt indre øye, da blir vi også følelsesmessig engasjert. Vi blir berørt av det vi hører. I tillegg er det å se fortellingens bilder for sitt indre blikk en skapende aktivitet. Det er de billedskapende kreftene som blir tatt i bruk. I samtalen som finner sted i kjølvannet av fortellingen, utfordres først erindringen, deretter undringen og tenkningen. Viljen blir tatt i bruk når de hvite arkene skal fylles med tegninger, tall eller bokstaver, etter hvert egne tekster. Denne måten å arbeide på, tar i bruk mange sider av mennesket. Og kanskje er det slik at når man som barn får mulighet til å utvikle evnen til å se nye bilder for sitt indre blikk, så vil man som voksen kunne tenke nye tanker?

Selve fortellingens struktur rommer også noe helt grunnleggende, en erfaring som er i tråd med selve livet: Det finnes en begynnelse, det kommer utfordringer, problemer, tap, vendepunkt og avslutning. Eventyrene som de yngste elevene får høre, slutter alltid godt. Ikke alle fortellinger gjør det. Men det finnes nye fortellinger, nye begynnelser. Hver dag er en ny begynnelse. Slik styrker også fortellingene selve livsmotet hos elevene. Og fortellingene binder sammen både fortid, nåtid og framtid. Det var en gang, det er både lenge siden og det er nå. I samtale med tidligere steinerskoleelever om hvordan de opplevde skolegangen sin, er det mange av dem som trekker fram lærerens fortellinger. Det er noe av det de husker tydeligst fra skoleårene. De sier at de husker hvordan det læreren fortalte ble til levende bilder. Det læreren sa, var spennende og viktig, ikke noe de bare skulle huske og kunne. Det disse minnene formidler, er at fortellingene berørte dem følelsesmessig, de ble engasjert i hvordan fortellingen utviklet seg. De ville vite mer. Stoffet ble levende gjennom lærerens formidling. De ble interessert i verden.

---

⁶ Lovelock, J, 2006; Gaias hevn

⁷ Eidsvåg, I; 2004, Læreren, betraktninger om kjærlighetens gjerninger, s. 155.

Å fortelle "by heart"

Hvorfor skal læreren fortelle? Kan ikke læreren like gjerne lese fortellingene høyt for sine elever? Disse spørsmålene stilles av både foreldre og lærere og lærerstudenter. Mange opplever at det er svært arbeidskrevende å fortelle fritt. Det koster mindre å lese høyt fra en bok. Har det ikke samme virkning som det å fortelle? Høytlesning er en egen kunstform, den bør pleies både hjemme og på skolen, og det er mange anledninger der høytlesning med stort hell kan brukes i undervisningen. Men det kan ikke erstatte den levende fortellingen. Å bruke fortellinger i undervisningen krever arbeid og øvelse, men denne undervisningsmetoden gir elevene noe annet og mer enn det høytlesning kan gi. Steiner sier i ett av foredragene han holdt i Torquay i England i 1924 som er utgitt med tittelen "Kunsten å undervise": *Det som fortelles må være sjelelig gjennomvarmet, gjennomlyst. Da utvikles barnas fantasi- og sjeleanlegg på aller beste vis. Da grunnlegges et inderlig forhold til livet*⁸. Steiner gir her inspirasjon til undervisningen i de tidligste skoleårene, og han mener at det finnes en sammenheng mellom måten man forteller på og hvordan barna utvikler seg. Læreren må selv ha arbeidet med det som skal fortelles. Å bare gjengi noe etter hukommelsen, har ikke samme virkning som det å fortelle noe som man er forbundet med. Hvis man bare gjengir noe etter hukommelsen, mangler fort både varmen, engasjementet og forståelsen, og fortellingen blir derfor ikke "gjennomlyst". Læreren må se bildene i fortellingen for sitt indre øye, tegne eller male dem, fortelle høyt for seg selv, gjerne mens hun går en tur, undre seg over det hun ikke forstår i historien, drømme om den og utforske ord og vendinger som skal brukes. For den som forteller, handler det om mye mer enn å lære en fortelling utenat. En fortelling bæres ikke frem bare av ord, setninger og begreper, den må sitte i hele kroppen, ikke bare i hodet. På engelsk kalles denne måten å fortelle på "to tell by heart". Slik kan det som fortelles bli sant og fruktbart. De som lytter merker at de får noe de trenger. Mathilde, elev i 4. klasse, kom en dag hjem fra skolen og fortalte med stor begeistring og ikke så lite undring om sin lærer Bente: *"Det er så rart, Bente vet alltid hva jeg helst vil høre"*. De fortellingene Mathildes lærer fortalte sin klasse, må ha vært "gjennomlyste". Læreren må ha lyttet seg fram til hva hennes elever hadde behov for. Det er det viktigste. Viktigere enn at læreren lager underholdning av fortellerstoffet. Mange lærere engster seg for at de ikke er **gode nok** fortellere, at de ikke klarer å gjøre stoffet spennende nok. Som lærere skal vi aldri konkurrere med underholdningsindustrien. Vi arbeider med noe annet, men gjennom å fortelle mye, blir man stadig bedre til å fortelle, det er et øvende, kunstnerisk arbeid. Steiner sier at de yngre elevene trenger "sjelelig melk" og at barna fra 14-årsalderen trenger "åndelig melk". Hvordan kan dette forstås? Jeg tror det handler om både innhold og form på de fortellinger som blir fortalt i klassen. Det handler om å tilpasse det som blir fortalt til de som skal ta det imot. Når det 7 – 8 år gamle barnet lytter, vekkes dets empati, begeistring, indignasjon, sinne og også ønsket om å hjelpe helten i fortellingen. Innholdet i disse fortellingene utfordrer ikke først og fremst barnas intellekt, fornuft eller dømmekraft, som fortsatt er litt sovende, og som skal få være det. Derimot appellerer det til deres fantasikrefter, følelser og troen på at det gode vil seire. I takt med at eleven vokser kreves andre utfordringer. Barnet stiller nye spørsmål, dets tenkning våkner og derfor må også fortellingene endres. Barn fra ca.12 år og oppover trenger fortellinger som synliggjør dilemmaer mennesker står i, berører årsak og virkning, som ikke er entydige og som derfor må bearbeides på flere ulike måter. Eldre elever søker fortellinger som utfordrer og ernærer en stadig mer våken dømmekraft. Eksempler

---

⁸ Steiner, R. 1978; *Kunsten å undervise*, s. 30.

på dette kan være Nelson Mandelas biografi, eller kanskje beretninger om mennesker som deltar i dagens komplekse konflikt i Midt-Østen. Dette er fortellinger som reiser flere spørsmål enn de gir svar og som derfor krever mye tankearbeid og mye kunnskap. Slike fortellinger kan betraktes som åndelig melk for elevene.

Hvis læreren arbeider med fortellerstoffet ut fra en slik forståelse, vil elevene først ubevisst, senere mer våkent, kunne oppleve at fortellingene har noe med dem å gjøre. Både her og nå og med det som ligger foran dem. Da vil elevene i 2. klasse følelsesmessig kunne kjenne seg igjen i både Askeladden, i brødrene hans og i prinsessen og de gode hjelperne. Slik vil ungdommene, når de er 14 år gamle og lytter til fortellinger om de store oppdagelsesreisende som drar ut i verden uten kart, uten kompass og uten sikker viten om hvor de skal, kunne ane at dette også handler om dem selv. At de en dag skal dra ut, uten sikkerhetsnett, bare med en indre drivkraft til å finne ut mer om verden. Fordi fortellingene er gitt dem som niste.

Pedagogiske utfordringer

Å arbeide med fortellinger ut fra et slikt perspektiv, kan fremstå som krevende og vanskelig. Frykten for å gi elevene upassende "næring", kan føre til at lærerne blir redde for å velge fortellinger og derfor enten ikke forteller eller bare repeterer andres opplegg. Begge disse strategiene vil føre til en utarming av steinerskolens faglige egenart. Fortellingene er inspirasjon og utgangspunkt for det arbeid elevene gjør, for deres læring. Hvis fortellingene er lite bearbeidet, uten bilder og uten utfordringer, da blir elevenes arbeidsbøker magre, og da blir deres læringsutbytte også magert. Det er også en utfordring for læreren å ikke fortelle for mye og for lenge. Det kan føre til passivitet hos elevene, og det kan sammenlignes med overgjødning av en åker.

Det er den enkelte lærer som forventes å velge fortellinger som passer til alderstrinnet, den enkelte klasse og de barna som går der. Fortellingen må også ha relevans for tiden og kulturen skolen er en del av. I dag finnes det steinerskoler over hele verden, i mange forskjellige kulturer og miljøer. Det er innlysende at dette krever nytenkning. Som lærer må man prøve å trenge bakenfor de enkelte fortellingene for å finne ut hva som er de overordnede temaer i de enkelte fortellingene og hvordan dette kan understøtte elevenes læring og utvikling. Forslagene til fortellerstoff som finnes i læreplanen, kan være til god hjelp, det samme er inngående kunnskap om barns utvikling. Men det er av avgjørende betydning at nye lærere ikke bare arver en måte å fortelle på og en arbeidsform. Steinerskolen må utvikle en forskende holdning til sin pedagogiske fortellertradisjon. Denne debatten må føres blant lærerne, i kollegiene og i lærerutdanningen. Bare slik kan vi veilede og inspirere hverandre. Bare slik kan det beste i vår pedagogikk videreutvikles. Steinerskolens mål er at elevene skal erverve seg både kunnskaper og livskompetanse. I den forbindelse er det av interesse å vite at alle de landene som kom foran Norge i Pisa-undersøkelsen, er land som prioriterer de estetiske fagene høyt i sine læreplaner.⁹ Dette kan peke mot at det i et læringsperspektiv finnes en

---

⁹ Bamford A: Foredrag på konferansen: Skapende læring" Oslo 31.3.08. Forfatter av boken "The WOW factor: global research compendium on the impact of the arts in education. 2006.

sammenheng mellom kunstfagene og de teoretiske fagene. Dette er et aktuelt emne for et forskningsprosjekt.

Øyeblikk av væren

Den danske fortelleren og psykologen Lise Brok er opptatt av hva som skjer i selve fortellersituasjonen: *”Udtrykt filosofisk kan man si, at mødet i fortællingens rum muliggjør øyeblikke af væren. I fortællertimen kan man opleve et **frit flydende nærvær**, hvor man glemmer tid og sted og hverdagens forskjellige mål, hensigter og dagsordener¹⁰*. Fortellingen åpner opp for en annen erfaring av tiden. I slike situasjoner erfarer vi tiden som kvalitativt annerledes enn den oppsplittede, oppjagete og pressete tiden vi ofte opplever. Vi lengter etter god tid, langsomhet og nærvær. Arbeidet med fortellinger, åpner for disse kvalitetene. Brok sier også at opplevelsen av å lytte til en fortelling, åpner for en annen livsfølelse, en opplevelse av å være i kontakt med andre aspekter i livet enn bare de rasjonelle og hverdagslige. Både den som forteller og de som lytter bringes i kontakt med de skapende kreftene i sitt indre. Det er derfor mange kjenner seg styrket og forfrisket etter å ha hørt en godt fortalt fortelling. Slike opplevelser kan gi grunnlag for at elevene utvikler **et inderlig forhold til livet**. Kanskje noe av det viktigste dagens skole kan gi framtidens voksne.

Karen Blixen skriver i *Den afrikanske farm* om hvordan de innfødte en gang hun laget noen vers på rim, ba henne om å fortsette; *”Si mer”*, sa de, *”tal som regn”*.¹¹ Jeg håper at fortellingene skal virke slik; som mildt, livgivende vårregn, både for fortelleren og for alle som lytter.

Anne Mette Stabel er utdannet cand. philol fra UiO med hovedfag i kulturhistorie. Hun har tilleggsutdannelse i muntlig fortelling fra HiO og i veving og maling. Hun har undervist ved Steinerskolen i Moss og er nå lærer ved Rudolf Steinerhøyskolen i Oslo. Hun startet våren 2008 arbeidet med en ph.d. ved Pedagogisk forskningsinstitutt UiO. Arbeidet er en sammenlignende studie av sentrale aspekter i steinerskolens læreplaner og læreplanene i den norske grunnskolen.

---

¹⁰ Brok, L; 2005, Fortæl! Fortæl! s. 60

¹¹ Blixen, K: 2002, Den afrikanske farm
